

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

ادامه بیان امر اول: ارتباط بحث صحیح و اعم و حقیقت شرعی

بحث در نزاع صحیح و اعم بود. اولین مقدمه این است که آیا این نزاع مبتنی بر پذیرش حقیقت شرعی است یا خیر؟! اگر این نزاع مبتنی بر پذیرش حقیقت شرعی باشد به این معنا است که اگر کسی حقیقت شرعی را نپذیرد نزاع مذکور برای او معنا ندارد.

مرحوم آخوند (ره) می‌فرماید: بنابر عدم پذیرش حقیقت شرعی در جریان این نزاع اشکال وجود دارد یعنی قطعاً نمی‌فرماید جاری می‌شود یا جاری نمی‌شود. البته پس از توضیح کلام مرحوم آخوند مقصود ایشان از تعبیر «اشکال» بیشتر روشن خواهد شد.

تصویر ثبوتی نزاع صحیح و اعم بنابر عدم پذیرش حقیقت شرعی

مرحوم آخوند در ادامه فرمود: این مسئله تصویر ثبوتی دارد یعنی بنابر عدم حقیقت شرعی شارع مسلم این الفاظ را در معنای جدید شرعی مجازاً استعمال نموده‌است؛ لذا طبق نظر مشهور باید میان معنای لغوی و معنای شرعی مورد استعمال شارع علاقه وجود داشته باشد.

قدما در بحث صحیح و اعم می‌گویند: آیا الفاظ عبادات برای معانی صحیح یا اعم از صحیح و فاسد وضع شده‌اند؟! در مقابل مرحوم آخوند (ره) در عنوان نزاع می‌فرماید: آیا الفاظ عبادات اسامی برای صحیح، یا اعم از صحیح و فاسد هستند؟! پس مرحوم آخوند (ره) به جای «موضوعه» از تعبیر «اسامی» استفاده نموده‌اند.

تفاوت دو تعبیر مذکور در این است که موضوعه ظهور در وضع تعیینی دارد و شامل وضع تعینی نمی‌شود. مخصوصاً روی مبنای مرحوم امام (ره)، مرحوم صاحب منتقى الاصول (ره) و مختار ما که وضع تعینی را وضع نمی‌دانیم. در مقابل اسامی هم شامل وضع تعیینی و هم شامل تعینی است.

البته به جای کلمه وضع و اسم می‌توان از تعبیر «اصل» استفاده نمود؛ به این بیان که بگوئیم اصل در استعمال شارع چیست؟ بنابر عدم پذیرش حقیقت شرعی آیا شارع رعایت علاقه میان معنای لغوی و معنای مجازی شرعی صحیح نموده‌است، یا علاقه را میان معنای لغوی و معنای مجازی شرعی اعم از صحیح و فاسد نموده‌است. طبق این بیان دیگر مسئله وضع در میان نیست تا لازم باشد بحث از پذیرش مبنای حقیقت شرعی به میدان باز شود.

صحیحی‌ها می‌گویند شارع رعایت علاقه میان معنای لغوی و معنای شرعی مجازی صحیح نموده‌است. کسانی که می‌گویند شارع

رعایت علاقه میان معنای لغوی و معنای مجازی شرعی صحیح نموده است نمی توانند بگویند این الفاظ در معنای اعم استعمال نشده است، لذا استعمال در معنای اعم، استعمال در معنای مجازی دوم خواهد بود.

در مقابل کسانی که می گویند شارع رعایت علاقه میان معنای لغوی و معنای مجازی شرعی اعم از صحیح و فاسد نموده است نیز قائلند که این الفاظ گاهی در معنای صحیح قطعاً استعمال شده است.

مسئله سبک مجاز از مجاز

بر این بحث مسئله سبک مجاز از مجاز مطرح متفرع خواهد شد که برای فهم کلام مرحوم اصفهانی (ره) در این مسئله باید آن را مطرح نمائیم.

سبک به معنای ریخته و ساخته شدن است. در سبک مجاز از مجاز می گوئیم لفظی در معنای مجازی استعمال می شود و بر پایه معنای مجازی اول، در معنای مجازی دیگر نیز استعمال می شود؛ در نتیجه یک مجاز از مجازی دیگر متولد و ساخته می شود. البته میان این دو معنای مجازی باید مناسبتی وجود داشته باشد و إلا معنا ندارد معنای مجازی دوم از معنای مجازی اول منشعب شود.

در هر مجاز نیازمند دو قرینه هستیم و امکان دارد این قرینه در یک لفظ جمع شود؛ مثلاً در «رأیت اسداً یرمی»، لفظ یرمی هم قرینه صارفه است یعنی لفظ را از معنای لغوی برمی گرداند و هم قرینه معینه است یعنی در میان معانی مجاز متعدد یک معنای را معین می کند.

در سبک مجاز از مجاز متکلم باید یک قرینه بر عدم اراده معنای لغوی و یک قرینه بر عدم اراده معنای مجازی دوم اقامه نماید؛ تا مشخص شود مقصود وی معنای مجازی اول است.

به بیان دیگر اگر قائل به حقیقت شرعیه نشدیم، در محل بحث استعمال الفاظ در معانی شرعی توسط شارع مجاز است؛ چون طبق نظر مشهور مجاز استعمال لفظ در غیر ماوضع له می باشد و مستعمل فیه و معنا در باب مجاز معنایی غیر از مستعمل فیه در معنای حقیقی است.

وقتی استعمال مجازی شد، تصویر نزاع صحیح و اعم طبق بیان مرحوم آخوند (ره) به این صورت است که آیا شارع رعایت علاقه میان معنای لغوی و معنای شرعی مجازی صحیح نموده است که طبق این بیان استعمال در اعم، سبک مجاز از مجاز خواهد بود.

مثلاً اگر بگوئیم شارع میان معنای لغوی صلاة که دعا است و معنای شرعی صحیح نماز که نماز تام الاجزاء و الشرائط باشد رعایت علاقه نموده است، پس استعمال لفظ صلاة در این نماز استعمالی مجازی است.

در نتیجه اگر شارع صلاة را در معنای اعم استعمال نمود، سبک مجاز از مجاز است و باید اولاً میان معنای اعم و معنای مجازی اول تناسب و علاقه باشد. ثانیاً هر زمان که شارع بخواهد معنای مجازی صحیح را اراده نماید باید یک قرینه صارفه از معنای لغوی و یک قرینه بر عدم اراده معنای اعم اقامه کند.

در طرف مقابل اگر بگوئیم شارع میان معنای لغوی و معنای شرعی اعم رعایت علاقه نموده است، پس استعمال لفظ توسط شارع

در معنای صحیح، سبک مجاز از مجاز است.

تصویر اثباتی نزاع صحیح و اعم بنابر عدم پذیرش حقیقت شرعیه

مرحوم آخوند (ره) پس از تصور ثبوتی بحث می‌فرماید: این تصویر در مقام اثبات نیازمند دو مطلب است که هیچ‌کدام قابل اثبات نیست:

الف- باید علم داشته باشیم که شارع میان معنای لغوی و صحیح یا میان معنای لغوی و اعم رعایت علاقه نموده‌است، حال آن‌که طریقی برای تحصیل این علم وجود ندارد. تنها مطلبی که به آن علم داریم، استعمال شارع در معنای مجازی است اما صحیح یا اعم بودن این معنا برای ما روشن نیست.

ب- عقلاء در سبک مجاز از مجاز و برای تعین معنای اول، نیازمند دو قرینه هستند:

1- قرینه صارفه از معنای لغوی که طبق آن متکلم می‌گوید من معنای لغوی را اراده ننموده‌ام.

2- قرینه‌ای دال بر این‌که لفظ در معنای مجازی دوم که به عنوان سبک مجاز از مجاز است تعین ندارد. اما مشکل این است که در شریعت این دو قرینه وجود ندارد و تنها استعمال شارع در معنای مجازی موجود است.

شاید گفته شود بنای شارع در محاوره غیر از بناء عقلاء در محاوره است؛ یعنی صرف این‌که شارع قرینه صارفه را آورده و قرینه برای اراده معنای مجازی دوم نیاورده‌است، سبب تعین معنای مجازی اول می‌شود. در حالی‌که عقلاء در سبک مجاز از مجاز می‌گویند: علاوه بر آوردن قرینه صارفه باید قرینه بر عدم اراده معنای مجازی دوم نیز بیاورد. مرحوم آخوند (ره) در پاسخ می‌فرماید: راهی برای اثبات این مطلب و بنای شارع وجود ندارد.

با بیانی فوق روشن است که مقصود مرحوم آخوند (ره) از وجود اشکال در مسئله این نیست که بگوئیم برای این نزاع مجال نیست چرا که هر دو طرف استعمال در طرف دیگر را قبول دارند. در حالی‌که این مطلب اصل موضوعی نزاع است نه بیان اشکال بلکه مقصود ایشان این است که این مسئله امکان ثبوتی دارد اما در اثبات مواجه با اشکال است.

نکته‌ای به مناسبت وفات حضرت معصومه (سلام الله علیها)

چند سالی است در تقویم دهم ربیع الثانی به عنوان تاریخ رحلت حضرت معصومه (سلام الله علیها) نامگذاری شده‌است. مبدأ این امر مرحوم والد ما (ره) بودند.

سال‌ها در این مسئله اختلاف وجود داشت که آیا تاریخ معینی برای وفات ایشان وجود دارد یا خیر؟! برخی می‌گفتند دلیلی بر این مسئله وجود ندارد و به حسب دقت علمی نیز مسئله همین است و کسی قائل به وجود دلیل برای تعیین تاریخ وفات یا ولادت نیست.

چند سال قبل تولیت آستانه مقدسه حضرت معصومه (سلام الله علیها) از مرحوم والد ما (ره) در این باره سوال نمودند. ایشان در پاسخ مرقوم داشتند هر چند تاریخ معینی در اختیار ما نیست اما در هر صورت این حضرت در یک روز متولد شده و در یک روز وفات نموده‌اند. لذا با توجه به برکاتی منتسب به ایشان می‌باشد خصوصاً حوزه مقدسه علمیه قم، بهتر است روزی به عنوان ولادت و روزی به عنوان رحلت ایشان در نظر گرفته شود. در قرون مختلف برکات شیعه در قم به برکت وجود مرقد

مبارک و مطهر آن حضرت بوده است.

قبل از این مسئله در جهان شیعه و حتی ایران برخی نسبت به این بارگاه اطلاع درستی نداشتند. اما بعد از این ماجرا توجهات خصوصاً در داخل کشور و در قالب مجالس ولادت و وفات بسیار زیاد شد که برکاتی زیادی نیز بر آن مترتب است.

مخصوصاً طلاب باید بدانند ولی نعمت مادی، معنوی و علمی ما در قم حضرت معصومه (سلام الله علیها) هستند و لذا باید هر چه بیشتر در تکریم آن حضرت کوشا باشیم.

وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ